

NEPLACENÝ DOBROVOLNÍK REVOLUCE

Fedor Gál (*1945)

Sociolog, politik, esejista a dokumentarista Fedor Gál přišel na svět v ghettu Terezín. Jeho otec Vojtěch pocházel z židovské rodiny, která hospodařila na statku ve vesnici Nemecká Ľupča (po válce Partizánska Ľupča) ve slovenském Liptově. V roce 1939 rozbili nacisté Československo a vznikl formálně samostatný Slovenský štát – satelit hitlerovského Německa, v němž začala být záhy uplatňována antisemitská opatření. Na podzim 1944 bojoval Vojtěch Gál jakožto příslušník československé armády ve Slovenském národním povstání. Po jeho potlačení se snažil odvést do bezpečí svou rodinu, tedy těhotnou manželku Barboru a čtyřletého syna Egonu. Všem jim jakožto Židům hrozila deportace a následné zavraždění.

Gálovi byli zatčeni a internováni v koncentračním táboře Sereď, kde je rozdělili – Vojtěcha deportovali do KL Sachsenhausen, Barbora s malým Egonem šla 19. prosince 1944 do transportu, který směřoval do vyhlazovacího tábora Osvětim-Birkenau. *„Náš transport z tábora v Sereďi mířil do Osvětimi, ale jelikož už byl konec války a přestaly fungovat plynové komory a krematoria, tak nás otočili a dostali jsme se do Terezína,“* vypráví v rozhovoru pro archiv Paměť národa Fedor Gál, který se narodil až v ghettu 20. března 1945. Otce nepoznal, na konci války při pochodu smrti ze Sachsenhausenu do Schwerinu Vojtěcha Gála zastřelil příslušník SS.

Po osvobození Terezína se Barbara s dětmi vrátila na statek v Partizánske Ľupče. Našla prázdný dům, protože veškerý majetek Gálových lidé z vesnice rozkradli. Několik let se s pomocí své sestry snažila hospodařit, v prvních měsících po válce doufala, že její muž přeci jen přežil. Znovu se pak již nevdala a žila jen pro děti. Nedlouho po komunistickém převratu v únoru 1948 byl rodinný statek vyvlastněn a Barbora Gálová už neměla důvod zůstat ve vsi, kde se na ni lidé dívali skrz prsty a jako na „třídňého nepřítele“. Odstěhovala se s dětmi do Bratislavy, kde až do důchodu pracovala v podniku Sběrné suroviny. Zemřela v roce 1994, o holocaustu prý skoro nikdy nemluvila, a její synové tak znali jen části své minulosti.

V Bratislavě vychodil Fedor Gál základní školu a poté nastoupil Střední průmyslovou školu chemickou v moravském Zlíně (tehdy Gottwaldově). Po maturitě pracoval v různých profesích v chemickém průmyslu, mimo jiné v Chemických závodech Juraja Dimitrova v Bratislavě, kde v srpnu 1968 prožil sovětskou okupaci: *„Před bratislavskou univerzitou J. A. Komenského na Šafárikově náměstí jsem zažil ostrou střelbu tanku do lidí. Tehdy jsem*

viděl první mrtvé svého života. Jejich jména si pamatuji dodnes: kpt. Holík a Danka Košanová. V těch dnech jsem měl pocit, že jsme jednotní a beze strachu. Vydrželo to jenom krátce. Stejně jako pamětní tabule Dance Košanové na budově univerzity. Pak většina lidí sklápěla a dlouhá desetiletí drželi hubu a krok. Nicméně, šedesátá léta do nás naočkovala vůni a chuť svobody a 21. srpen 1968 také její cenu. Moje generace z těchto emocí žila až do listopadu 1989.“

Fedor Gál měl brzy děti, musel je živit, a tak další studium na Chemicko-technologické fakultě SVŠT v Bratislavě (obor ekonomika a řízení chemického průmyslu) absolvoval při zaměstnání. Promoval roku 1972, ale to už čím dál víc inklinoval k humanitním oborům a v roce 1977 udělal vědeckou přípravu (kandidatura věd) ze sociologie. „Vybral jsem si na ty časy docela zvláštní specializaci – prognostiku. Byla to disciplína bez kateder a profesorů a s minimální ideologickou, tedy marx-leninskou, deformací,“ vzpomíná v rozhovoru pro projekt Inventura devadesátek: „Patnáct let jsem byl profesionálním prognostikem v různých institucích. Ale nikdy jsem nebyl na nějakém projektu déle než pět let, protože za komunismu se prognostické týmy často rušily, ať kvůli předpovědím, ke kterým dospěly, anebo kvůli lidem, kteří v prognostických týmech pracovali. Nakonec jsem v roce 1987 skončil na volné noze.“

V osmdesátých letech se Gál v rámci oboru seznámil s kruhem českých prognostiků, kteří se rekrutovali z různých oborů a k nimž patřili i pozdější čeští politici a prezidenti Václav Klaus a Miloš Zeman. Jezdil pravidelně do Prahy, žil na Slovensku a pohyboval se v takzvané šedé zóně – jako odborník působil oficiálně, paralelně se však účastnil nezávislých aktivit. V citovaném rozhovoru k tomu říká: „Patřil jsem sice k autorskému okruhu Bratislavy/nahlas, což byl manifest ekologických aktivistů, který dával kvalitu života do politického kontextu a patřičně vybudil zájem tajné policie, podepsal jsem nějaké petice, vydávali jsme samizdaty a občas nás Státní bezpečnost předvolávala k výslechům, nicméně tohle všechno bych nepokládal za aktivní disidentství. To se spíše považují za součást slovenské šedé zóny. Píše se o mně jako o známém slovenském disidentovi... ale já jsem neměl pocit, že riskuju svobodu.“

V listopadu 1989 patřil Fedor Gál k hlavním postavám protikomunistické revoluce. V Čechách tehdy vzniklo jako platforma prodemokratických sil Občanské fórum a v Bratislavě založil Gál s přáteli hnutí Verejnost proti násilí (VPN). V zápiscích z roku 1990 (Několik dnů, Academia, Praha, 2012) popsal svou účast v tehdejších zlomových momentech následovně: „Pro mne začala revoluce 18. listopadu 1989 večer. Seděli jsme doma u Soni Szomolányiové, socioložky z bratislavské univerzity, na jedné z mnoha soukromých debat, na nichž se v těch dobách v Bratislavě [...] hovořilo o kultuře nebo vědě, a diskutovali jsme o politice. Tehdy jsme debatovali o tom, že nadešel čas konat, a pokoušeli jsme se přesněji pojmenovat nejen situaci ve společnosti, ale také charakter akce, do níž je třeba vstoupit. Rozešli jsme se v noci a až později jsem se dozvěděl, že

podobných setkání se toho dne odehrálo víc.“ Následující den se Gálovi telefonicky ozval přítel Miloš Žiak a řekl mu, že v Praze zemřel při demonstraci na následky policejní brutality student Martin Šmíd (později se ukázalo, že tato nepravdivá zpráva byla šířena záměrně) a že se má odpoledne dostavit do Městské galerie na Dostojevského třídě: „Přišlo nás tam asi pět set, většinou výtvarníci, spisovatelé, výzkumníci, aktivisté bratislavského ‚zeleného‘ hnutí a lidé z bratislavského disentu. Vzniklo občanské hnutí, jehož název Veřejnost proti násilí se zrodil hned poté během diskuse v bytě Jána Langoše [...]. Jeho první dokument jsme sepisovali (Peter Zajac, Jano Budaj, Valér Mikula, Martin Bútora, Peter Tatár, Andrej Zimmermann a já) v hektické atmosféře propukající revoluce. Divadla vstoupila do stávků a místo představení v nich probíhaly diskuse s veřejností, studentské hnutí se už zformovalo [...], vznikl komunikační kanál mezi Bratislavou a Prahou, připravovaly se první mítinky na náměstích [...]. Tehdy vznikl první program hnutí, tehdy se začala formovat vize nového společenského uspořádání republiky, tehdy se poprvé začaly ukazovat tváře lidí, kteří měli zanedlouho zasednout ve vládě a v parlamentu, aby konkrétními skutky oznámili světu, že revoluce v této malé střeoevropské zemi zvítězila bez násilí.“

V letech 1990–1991 působil Fedor Gál postupně jako předseda Koordinačního centra a Republikové rady VPN. V roce 1990 hnutí vyhrálo na Slovensku první svobodné parlamentní volby od komunistického puče v osmačtyřicátém. Přestože měl tehdy Gál pocit, že drží „prst na tepu doby“, může přispět k budování demokracie a jeho slovo má váhu, poměrně brzy se z politiky stáhl. Vedly k tomu mimo jiné konflikty, které měl s tehdejším ministrem vnitra a poté premiérem Slovenské republiky Vladimírem Mečiarom (vstoupil do politiky za VPN, posléze založil Hnutí za demokratické Slovensko a v roce 1992 s ním zvítězil ve volbách): „My jsme byli dlouho neplacení dobrovolníci revoluce. Přesto jsme byli bráni jako noví papaláši a velice rychle přišly negativní emoce od veřejnosti. Stali jsme se hromosvodem všech problémů, které souvisely se změnami, mnohdy tíživými a novými. A Mečiar vyhrál nejbližší volby [...]. Čili jeho to vyneslo, a nás to pohřbilo. [...] My jsme už po roce spolupráce s ním pochopili, co je zač. Za rok se pro nás stal z neznámého muže člověkem, který manipuluje s lidmi a zneužívá diskrétní informace. Slovenskému elektorátu to trvalo deset let. Mezitím bylo Slovensko izolováno, nemělo šanci se dostat do EU ani do NATO a mělo pověst černé díry ve střední Evropě.“

V roce 1992 získal Fedor Gál doktorát z ekonomie. Po rozpadu Československa se přestěhoval do Prahy a působil mimo jiné jako pedagog na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Ve stejném roce založil spolu s Péterem Hunčíkem, Josefem Alanem a Vlastimilem Venclíkem společnost CET 21, která pak uspěla ve výběrovém řízení a získala licenci na televizní vysílání – vznikla tak první soukromá česká televize NOVA, která vysílá dodnes. Vítězný projekt počítal s kultivovanou televizní stanicí se vzdělávacími prvky, nicméně zcela komerční TV NOVA s americkými investory jej od počátku nenaplňovala. Fedor Gál, stejně jako ostatní vlastníci, svůj podíl v televizi později prodal a se synem

Róbertem založil nakladatelství G plus G, které vydává především knihy věnující se tématům menšin a holocaustu.

Od roku 2009 se Fedor Gál zabývá také filmovou dokumentaristikou, podílel se na vzniku čtyř dlouhých filmů a dvanácti krátkých dokumentárních esejů. Vytvořil rovněž tři on-line aplikace na internetu: multimedialní aplikace *Krátká dlouhá cesta* ukazuje jeho pátrání po otcových osudech; *Slovensko 1989–1990* přibližuje prostřednictvím textů a videí období pádu komunismu. Jeho další projekt *Natálka* dokumentuje osudy romské dívky, která utrpěla vážné popáleniny při žhářském útoku ve Vítkově v roce 2009. Fedor Gál také vydal řadu knih (viz internetové knihkupectví Kosmas) a píše články do slovenského tisku.

V publikaci *Cez ploty* (2016) vede Gál diskusi s mladým slovenským neonacistou Matejem: *„Krédo mého života je, že máme-li přežít složité období a složitý svět v relativním zdraví, je nutný dialog různých lidí. Dokonce si myslím, že ten dialog musí být přes barikády a přes ploty. A čím různější jsou ti lidé ideologicky, nábožensky, politicky, sociálně, tak tím je ten dialog důležitější, pokud jej lze vést. Jsou situace, kdy dialog prostě možný není, ale to už je zase jiné téma...“*

Autor textu Adam Drda